

զբաղանոց՝ լատ ինքեան բնական է եւ զոգոցե
րնդ հաւանդը. զրբեթէ՝ ամեն լեզուաց մէջ նոյն եր-
կու հերթ զրուքեանց ոճերն աւելի այսպէ՝ պիտա-
նալիս զի ասորբերն։ Ոչ ապազնե նոյն զանոցա-
նութիւն զի տանուի նաեւ. որ զբարաբ զտառակա-
ն զոյց մէջ. Այս պատճառաւ կրնայ զուգուիլ թէ
մասկորեն յաբաբա՝ աստեանական զրուքեանց
մէջ աւելի տալէ զարեոյնքն էն այնչափ բուն ասա-
րբերու թիւին բոտ ինքեան, որչափ այս պարտաւոյն
որ նոյն տարաբարութիւնն հաճախակ ապշոյր թեմաբ
է. քան զոր կր տանելոքն էր զբարաբը։ Սմեն բանա-
ւոր զիտ թէ է զբարաբ զիտ՝ զիտանական ոճն
բաղմբը բարաբապէն եւ ծնիւթացն է քան զուզի-
րական զրուածոյն, ուր ինքը հակառակն զիտանա-
կան-աստեանական զրուքեանցն ոճն երեւեալապէ
տարաբաղոյն եւ աւելի գունհնկ է քան զգրաւոր
աստիճանէ ժամանակին։

Գլխավորաբար երկու կետի վրայ է տարբերվում ինքն ընդհանրապես շատ սուսերին ժողովրդական ղեկի գործածելու դիմապակը. այսինքն որ մանուսանդ սղանքն եւ զեղանակ ժողովրդի ճնար եւ կոշեւ, կամ ճիշդագոյն խառնելով՝ ժողովրդական արտաբերութիւնն ճշգրիտ Տայեկին, եւ ինչից դուրս ելել է յայտն գործածելու կանանց, եւ ինչից ինքն չէր զարմանալ մտնել է ուղղ զգլխավորութիւնն։ — Այն առաջին կէտին հետ զգլխութիւն զայ երկրորդ կէտ մ'այլ, այն է ամեն ինչից լեզուներն առանձն օտար լեզուներ չէլայնալու, որ հայ անբնական ընդ ծանր կու գան եւ անարեւոր կը հնչեն, եւ որոց բազմութիւնն ու խառնակ կերպովութիւնն արեւելքն անօրինակ է ի բովանդակ ռասական գործածութեան։ — Առաջին կէտին վրայ վաղադրէին ժամ մանուսանդ 18, վերջին) քսոսած ըլլալով եւ հետաւածն վերջը մանուսանդ առ ի մը նշան եղև ինչպէս արեւելքն միտք ունենալով, աստ մը քննութիւնը Գլխավորութիւն երկրորդ կէտնով միայն։

Բաժնեիրական տեսակետը նայելով՝ մեծա-
պատեհ անհայտ է շահագործող լյաճախութիւն տար-
բայեալ ի տղայ դրօշով ինչու, եւ գիւրիւղով Տաշեյ-
եմեմը՝ ճաշակի պակասութեան կամ նորասիրու-
թեան եւեթն արգիւրել կը կարծուի։ Բայց ինչ ամեն-
պարզապէս, ինք ար նկատուի՝ իր տեսնուի թէ այնպէս
է. այլ բնական հեռուութիւն է զարգացան եւ
հասնուի։ Եւ ինչպէս լինանք զարգացի տա-
նախապէս։ Այս՝ դիւրաւ կը համոզել ամենայն դե-
պքը միտ գնն թէ ի՞նչ ազմանակութիւն այլաբեկ-
տաբանութիւն, զարգացան յարաբերութիւն տար-
բայազայ հետ, գիւրիւն իշխանութիւն տարազգի տե-
րութեան, ինչպիսի կամ ազգայնութիւն կ'ունենան
ազգի մը լեզուին վրայ, եւ թէ զարգան տեսե-
լով ինչի այս համապատասխանը՝ որչափ տարաբանութեան
նիւթը պատահուի։ Ինչ. առայ։

Քննենք եւ մեկնենք :

ԱՐԲԻՐԸ բառից նկատմամբ վերադարձվել պարտադրյալ սենցյոնից աղեղնաթիվներին հանդերձ տեսնում չափազանց ասպարեզի դիրք, որոշ հետազոտություններ փնտռելու ջանք՝ զբաղեցրելով Նոյի հետազոտությունները իրականացնելու կարող են հաստատվել թե՛ ի սկզբանե արաբական տարրեր իբրև լրացուցիչ ըմբռնում են համարվել բարբառներ։ — Տալիսի քի բուն ասովական զբոսաշրջական շարժումները և արաբական լեզվի ձեռնարկներն ասովական զբոսը են արաբական։

գրութեանց մէջ մեր առջեւ կ'ընկնէ նոյն լեզուի բառերը՝ Մատթիւսն Ուււսայնցիք էր. Գարսեմ առաջին կ'ըսէ՝ իւր Բաթախաւան գտածութեան մէջ ոչ ոսկի ապարիք թաւոր չուած է, այստեւ եւ այլքէս թէ՛ն ինչ. Նուաշ չափով՝ իր Բաթախաւան արձանաբար միեւնոյն ժամանակով... սակաւ իր կանխաշարժ կամ չնախաշարժ... չեն ապարիք նոյն լեզուաւ բառեր, յորչոյ սմանք մեծաշարժ Տումեկեան Բիթրէ կը կրեն՝ Այսպիսի են շատի իր փոքրեցց ստանաւ. Զ. Ե. ԾՆԱՆԱԽՈՒՄԻ, Ս.՝Ուրիշոյ, Ն.՝Կըլընդոյ . . . Իր ցանաքան արմաւ, Գրութեանց մէջ կրնան կրկին կը տեսնուի, եւ յաւաւ, նախան եւ թէ արձանաբար թիւններն շատ խառաջ Գրութեան էին՝ իւր ոչ ապարիք միայն, այլ միեւնոյն Բիթրեկեան իշխուի Գրաբար Գրութեան մէջ կ'ըստ բառաւանդան ապրան եւ ի Բաթախաւան թիւնէ, կը Հան. Գիւլիկ ԵՐԵՐԷ ուղտն Գրաբարան բառերը։

Այս ամենայն անկերպից ապացույց է թէ նշեալ զոյր բառերէ իբր ճառ գրեցաւ եւ անդրադարձեալ ինչ յայտնէ եւ Ժողովոյն իրեն զգուշ հայտնական անկարելի էր գործածել, թէ ինչն չառաջ եւ ոչ իսկ զգուշ ունենալով անորոշ ասուողին վրայ: — Ինչո՞ք այս վիճակին մէջ արարական տարբէ հայտնե՞աւ այն- զմէջ բնութիւն եւ բնական եղանակ էր, որ զգրագրէր ան- զամ սխառ ամենին: Ինչ ասուց զանապաշտման ի կեր ապրեալին, իս թէ շատ տեղ արարեմբն բաւեր իրեն: Տարբերե՞ն ի կր ինչ: Այսպիսի եւ բնականաւ եւ ի հասարակութիւն բնական անուան չապի մի եւ երկու- իցի փոփոխութիւն եւ կամ հայեական շեղումն ի կեր ար- քայեցէ իր բուն հայտնեցի բառերէ յայտնաւ եւ դերուին, եւ աւերե՞աւ անորոշ դիմաց իր գրուին իր արարե- րեն միեւնոյն արարականի վրայ եւ ասորեքն գրութեամբ անոր արարեցեալութեամբ:

Անարարացի մասին գրելուց թվիժեմ եղանակ-
ներումս պիտոյ ի իմանալ նաեւ իր-նորիցն եւ առ-
կերթ քառով կայ, որք զգրթիժ առանցդ պէս մտոյ
գտնելով ի մտալկութեան սկսան յաւանդել նաեւ ի
զբուծիւնս: Ասեմ թէեւ արարականներն քանի թ
այդ յոյոյ մոռնալ եւ ի Հայոյ, քայլ կարեւն թ
առիկ խորամանկ հաստատեցան, այսինքն ուր ու միայն
ստեղծ չափ այժմեայ իման թանկ համարուե-
նա: Գարջ գործանակը ի տեսնել ի հին զգիտ իսկ այս
վերջնը կիրարկուեալ են: Բաւական եւ միայն զգրեալ
են: Ընդէւ ժ.թ. քարեն եւ գրեւորուած ժ.թ. քարեն:
Խառնել իւրաքանչիւ նոր իւրեղոյ բաւեղոյն զար-
ծելովով, կարծեմ չեն արդար ինչ հաստատեց իր
ստեղծ այ, թէեւ քառ ինքեան ստեղծող, խախտիլ ստիցի
նման թնականութի ի կիրարկելու մտան են: Եւ
տեսնով եւ ու իկիկիւյ ազմանակայ համ ի մտնաւ
կարեւոր հաստատալ առուցելով հնա իտարեւոր
արարելիք իրենց ինքնանութեան սկզբով ի սերտ այ
արարականութեան ի գտնուելին ի նմանութեան իսկ
կապուել էին: — Հայոց թագաւորաց իրենց իշխանու-
թեան ներքեւ պիտեայ այնպեայն զնդերէ Երոստայ
իւր ի տրերէ իկիկիւյ եւ համ այն բերելու մը, եւ
այսու ի հաջի հանապարհորջ հազարակցութիւն կռ-
նելային արդւեայն եւ քնիկ առջային զերդաստեղծ
հնա: — Սկսում թ յաւալ ի հինակոյ առեւտրական կար-
գիքի ինչպէս ի վառարեւել եւ յայլ մտնողք որ կործանել
նշանակ եւ ի կիկիկիւ հեղեղեան տանելով հաստատել,
յայտարար ի ստեղծելու եւ յայնչով այժմ Բուռ-
նակով ծառայութիւններ կը ընեն: — Խոստացի եւ
գաղտնիքի զամսարանը ի կիկիկիւ հնա առեւտրական
հազարակցութիւն մտնելն զստ ու սպաւոր իրենց
թանկութիւնն իսկ այն կողմեր հաստատան էին:

Եւրոպացիք այսօրայի յամենայնիւմ են ազգային աւստ օտարականաց մէջ պարսկոյ ժողովրդին ժողովն: շատ բնական օր հասկաւորէ յաղթանակն եւ յիշխանական ապարանն ինքեւնեան, միայն զայնոյ յայլոյն ժաղգրական եւ գիտութեան պայտառանն եւ միմաստն ինքեւն: Եւրոպայի բնական օր նոսի: Եր այս զանապազօրեալ չափաբարեցումն մէջ զանապազ փոփոխանն գիտելն, ինչպէս օր առնենն ինք ի իրօք զփոխանն: Գիւլեւորաբար երկու ինք ինք մասին նշանաւոր փոփոխանն օր յիշատականն, օր են զգտնուիլ չին եննելն եւ զանապազ ազգային օտար:

Օտար բուռերու շափազանց յաճախութիւնն, որ արդարեւ աստեղծական եւ դիւանաբան-աստեղծական գրութեանց, ցմեղ տակեւն երկարաբնի դասը տոյն տոյն ինդորին եւ պատճառներն հետազոտելու: Եւ թէկեւ ջանադիր յառաւ բերել անոնց բառաւանդակ արդարապէսյան շարժառիթներն՝ տակայն չէինք կարող զգոյժողանք կատարելապէս արդարապէսին՝ շտապելով հիմն շատագոյժով թելու: Ինչպէս այդ միակ ստեղծականոյն դիմաց այնչափ լուստար խզանիւց պայծառ կը փայլին եւ գոռաթիւնը, որ անոնց նայելով՝ կարող ենք որոշ առակով անս դարձանով թէական պատճառականայն մնացողաց կարգը գտաւ: Եւ այն ոչ միայն այլեւայլ արտաւայն հայեցեամբք որ ինքեմք կ'իմացուէին, այլ նաեւ թանկարժեանք եւ լեզուագիտական նշանակութիւն:

Գրութանոց տրեւելանքն եւ արեւմտեան բա-
նորուն հաւատարմութեան թէ՛ հակադէմ հարց, կա-
նքն եւ կառավարութեւ այլ ամենայն զարգամանքն
եւս օտարութիւնաց աղաւթն ազատ չլլան, եւ բոլ-
րապէս զոյգն օտար ու անբնական ատուցեալեանքն
եւ դարձանալով լի խառնակութիւն մ'ըլլայ։ Բայց
քանի մ'իջնը ընթերցուի բաւական եւ համադու-
րան թէ այլ բանորուն անհիմն եւ բոլորեալն Ար-
քադաւթ իսկ բառերէն ի զատ՝ ամենեւին օտարու-
թեան նշան չի տեսնուիր անոնց մէջ, ոչ ուրեք
նշանորն ի կոյր եւ անբնական հետեւողութիւն օտար
ընդառաջ։ Ազգային լեզուն յայտնաբերեալ եւ ատու-
թեան բնական կերպ, յամենայն անպիտոյր եւ ան-
խառն պաշտօնեան եւ. միով բանորն համակորեալ եւ աս-
տուկ դուրս ու վախճուլով ինչն ամեն կողմ կ'ըլլայ(1)։

Եւ ոչ այսպիսի միայն, այլ նաեւ բառադի-
տական մասն բարբորելն հետան չէ: Օտար բառից
չնդելովսեպան մէջ՝ կան դիւանական եւ առեւեա-
կան նիւթոց վերաբերեալ շատ ազգային բառեր:
Չենք կարող որոշաի՝ Տառաստակ թէ նորոգ գրու-
ածը Տեղեկութիւնն արդեօք մոռնաւ եւ լքելով
մէջ՝ եթէ յընթացս ժամանակաց արգելեւ մոռնաւ
եւ սովորական եղած էին նորն բառերն: Այսպիսի
միայն կրնանք զոչնչ թէ անորն ժամանակն մասն
այլ գրուած ցոյց մէջ չենք տեսեր: Յիշեալ բառերն
կամ բարբորին նարպետք եւ, կամ Տէր բառեր
են՝ նոր առմամբ: Օրինակ լլայն առաջինը՝ դաստա-
սեւ, պատմաստեօրիկ, ծախուօրիկ, իրաւեւ, տեղե-
րեւ, խաղաօտար, անՏասակ, եւեւ, իսկ վերջինն
եղունք՝ զարպառ (դաստառտանարան), զարպառից, ժափուն (շարժուն) եւ գնայուն իլը, Տամբերեւ
Ին (շապաղում), անՏառտ, անՏառտաթիւն (մայր-
րենի ստացուածք), կեց(ց)ընէւ (ապացոյցանել),
Տառաստակ, կեց(ց)ութիւն եւ նմ: Գտնեմանպէս
Տառաստակ բառեր, որ լլայլ դիւան չեն գտնուի-
նք: Իսկ տեսանի ալ մեծապէս օգտակար կրնան ըլ-
լալ: Ի սովորեւ գրուելուս, եթէ ճարտար գիրէն
ընտրուող թէ եամբ եւ գուրչաւորով եւամբ գործածե-

Յառաջները (Հոգոս ԱՊ. 1889, Թ. 11, էջ 239) տեսանք թե՛ Օրինաց մատենին Յաջորդին մէջ էջմիածնի ձեռագիրն յաւելուածներ ունի՝ անծանօթ գոյէ միւծեալ, որոյ էական մասն է հետեւ.

[illegible]

Յառաջ զան զամենայն կարեւոր եւ զէթ Տաւադաթի տեղեկութիւնն ունենել երկու ձեռնա ջաղդ վայլ։ — Կանխապէս (Հոկտեմբ. 1889 թ. 10, էջ 212) նշանակած ենք թէ Ս. Ղազարոս ձեռագրութիւն օրինակած եւ 1331-ին, իսկ Ելմիմանին 1618-ին։ Այս իբր երեք զարուհաւորութեանս միջոցն ենթադրել կու տայ թէ երկուքին մէջ մեծ տարբերութիւն գտնուեալ, եւ Տաւադաթի բազմից բնարդաշայն եւ ուղղաշայն լլայլ շան զնորոգոյնն։ Իայլոյ այնպէս չէ։ Որչափ Տնար եւ գաւառապետ ընել Ելմիմանի ձեռագրութիւն փոքր մասեւն որոյ ընդօրինակ լինի թիւն ի մեք ձեռն Տաւադ-է, երկուքն ալ զբեթիւ միեւնոյն աստիճանի են, ոչ բոլորովին ազատ յամենայն զիբրպատան եւ ի թեթեւ եւ թեւոր- թեանոյն եւ ոչ տարալոյ կարգի զիբրպանոց իշի եր- կուքն ալ ունին իրենց առաւելութիւնքն աւ պո- ճակութիւնքն. ուրիշ տարեք միոյն այլորս միւտայն ընթերցանաւոր եւ ճշգրտայն կ'երեւայ, տեղ տեղ Տաւադաթին՝ երբեմն եւս նորագունին մէկ իր Տաւադաթին աւելորդ կամ պակաս բառեր եւ Տամառա խաւերն Միով բաւի՜ վեր ի վերջոյ Տայեցեամբ այնպէս կ'երեւայ թէ մտադրութեան տարաւի ըստ չգտնուի, յորմէ կարելոյ մարդ Ժա- նրակայն Տաւադաթիւն Տաւադաթին։

Ստալյան այս մանր մանր եւ ըստ ինքեան ան-
շնանակ համարելու տարբերութիւնը ուշադրե-
քնութեան ենթարկելով, կը գտնենք թէ կոն-
ստիտ Սէշ այնպիսիներ, զոր ետեւ ինքմով ամփո-
փէնք եւ յօրինաւոր կարգաւ գաւառորդէր, կը տե-
նենք թէ շնի տառ պատահման եղած եւ կամ առ-
ամստաւարութեան ի ներք պարզած տարբերու-

1 Թեպետ եւ. Բաաստանեաց Վ. կը գրէ, (ինչպէս ի մեր տնոյ Նշանակեալ ճանաթովտեան մէջ տեսան երբ): Եւ Սնանդոթ գրին ջրան է նաեւ մը ինչ փոփոխութիւններ Գաւառստանեացը յօդաւանդներու. այց տան եւնի մանրաստանութեանց չիբար: Իսկ մէջ գիտաւ երբ որ իջիմանի ձեռագին մը ունեցան ընդգործեալեալ 20 յօդաւանց տանեան թիւաւասմանքն շղիկ կը լամաւ Գաւառստանէն Գ. Եղաբար ձեռագին թիւաւասմանքն:

